

بلوچی لبرانک ۽ ردوم

ڈاکٹر رمضان بامری

اسسٹنٹ پروفیسر، شعبہ فارسی، جامعہ کراچی، سندھ

ڈاکٹر لیاقت سنی

ایسوسی ایٹ پروفیسر، شعبہ براہوی، جامعہ بلوچستان، کوئٹہ

Abstract

Balochi Language belongs to the Iranian group of the Indo European Language family. Balochi is a North Western Iranian Language, but is nowadays spoken in the south western corner of Iranian Linguistic area. Balochi is the language of the Baloch people. The great majority of whom live in the Balochistan province of the Pakistan, a considerable number also lives in the Punjab and Sindh, a large group live in Karachi, Pakistan, as well as in south east Iran in the province of Sistan-o-Balochistan, a small group in Helmand and Nemroz provinces of Afghanistan, Gulf States and south parts Mari province in Turkmenistan.

Balochi has a great similarity with the Iranian branch of the Indo European language family, the most related language to Balochi from this group are Kurdish, Lori, Dari and other north west Iranian languages, Persian, Pashto, Tajiki, Soghdian and other east Iranian language.

گچین لبر: بلوچی زبان، زبان دپتر، لبرانک، عشقیہ شاعری، رزمیہ شاعری

بلوچی زبان ۽ بندات کدی بوتگ؟ اے بابت ۽ پٹ ۽ پوکار یک آسرے ۽ نہ رستگ آنت، بلینے اے گپ گوئنگ بوت کنت کہ ہما اندازگ ۽ بلوچ راج ۽ راجدپتر کوہن ۽ قدیم انت، ہے کچ ۽ کساس ۽ بلوچی زبان ۽ راجدپتر انت۔ پرچا کہ بلوچ راج ۽ راجدپتر اے گپ ۽ پد ر کنت کہ بلوچ ۽ چہ نگیچ ۽ کے بدلی وسدلی ۽ گوں بلوچی زبان ۽ گپ جنگ۔ چہ مروچیک ۽ دوہزار پنچ صد سال پیش ایران ۽ سر ڈگار ۽ ہنشا منشی کہول ۽ حاکمی

بوٽگ۔ ۵۵۰ سال پيش ڇه مهترين عيسیٰ مسیح ۽ داں مزن اسڪندر ۽ دست ۽ گڏي بادشاهه دارپوش (داروش) ۽ شڪست بزاں پرورش ورنگ ۽ ۳۳۰ سال پيش ڇه مهتر عيسیٰ ۽ ايران ۽ حمانشيانی بادشاهي بوٽگ (هاشمی)، (1986)۔ آياں كه هما زبان كار مرزنگ ما آياں چارين گڙا گنديں كه گيشترين جاري پاران بيسٽون، تلار، نقش رستم ۽ تخت جمشيد ۽ سرانبنشته، درست آياني ماتي زبان ۽ آنت۔ هما ڪليں ڪتبه كه كورش (كورش)، دارپوش (داروش) ۽ پاران ۽ پدانبنشته يا كه نقش ڪنگ بوٽگ انت، ڇه آياں زانگ بوت ڪنت كه حمانشي بادشاه ۽ آياني پيريناں ڪجام زبان ۽ گپ ۽ تران ڪنگ ۽ آياني دور ۽ باريگ ۽ دربار ۽ زبان ڇه بوٽگ۔

بلوچي زبان ۽ ڪو ٻه ۽ قديم ترين درور ڇه ٻه سنگ ۽ ڪتبهان دست ڪپيت ۽ اے بلوچي زبان و ادب ۽ ڪو ٻه ترين يادگار زانگ بنت۔ ڪتبهاني سرانبنشته ڪنگين درستين لہزنگوں خط مسيحي ۽ نقش ڪنگ بوٽگ انت، ايشاني ڪچ ۽ ڪساس بازانت، بلتے پٽ ۽ پو ڪاراں درستي ۽ سرجمي چارسد لہزن ۽ آياني لغت درجنگ آنت۔ آ ڪتبهاني سرانبنشته ایں لہزن چو اے وڙا آنت (بلوچي سرٽيڪٽ ڪورس، 2008)

دھيو بزانگه ڏيهه

نپا۔ نماشگ

پيتا۔ پت

ماتا۔ مات

ھنيتا۔ است اتنت

مئي۔ مئے

توم۔ تھم

دروغنه۔ دروغ بند

اے وڙين گيشترين لہزن كه آياني لڙسڪ دراج انت، سنسڪرت، اوستاء اے دگه زبانان كار مرز بوٽگ آنت، روج ۽ مرچي بلوچي زبان ۽ هم گوں ڪے بدلي سدلي ۽ كار مرز بوٽگ ۽ آنت۔ اوستاء تها ”دروغ“

بزاں دروگ بندۂ بزانت و معنائۂ اتلگ، بلئے چریشیۂ ابید دروج اوستاۂ تہادگہ ہم معنائۂ بزانتۂ ہم کارمرز بوتگ، چو کہ بے دین، منافق، بدواہۂ بزانتۂ ہم سک باز کارمرز بوتگ، دگہ ہمے وڑیں لبزے کہ اوستاۂ باز کارمرز بوتگ آدروہ انت، اے لبزروجۂ مرچی ہم بلوچیۂ گوں ہمے توارۂ ہمے بزانتۂ کارمرز بوتگۂ انت۔

مرد میاراں ماں چادرۂ بندیت

نامرد میاراں ماں نیم راہاں دُروہ انت (شاد، 2002)

دگہ جاہے گوشتیت:

من جبرگیت چہ احمقۂ دُروہانی دلۂ

دل چیشیدائے نالۂ پے گلۂ (پدا ہمیش، تاکدیم، 30)
 بلوچی زبانۂ لبزاتکۂ دیمروئی چہ ہماز مانگۂ بنگج بوتگ کہ اوستاۂ فرس قدیم بزانتکہ کو نہیں فارسی
 زبانۂ دیمروئی کنگ اتۂ صحنشی بادشاہانی دورۂ باریگ بوتگ۔ آیاں وتی یادداشتۂ مارشت سنگۂ کتبہانی
 سرانقشۂ نگاروتی ماتی زبان بزانتکہ بلوچیۂ کش اتگ انت۔ اگاں ما بلوچیۂ کو نہیں دورۂ شعرانی سراکسانیں
 چہشانکے بدیںۂ بچاریں گڑا پدربیت کہ بلوچی لبزاتک یک چول جنوکیں دریائے، آئیۂ ہزارانی ہزار بلکیں
 بے کچۂ کساسۂ شعر ہست انت۔ اگاں ما لے شعرانی از می رہندۂ چارۂ تپاسۂ بہ کنیں گڑا گوشتگ بوت کنت
 کہ بلوچی زبانۂ لبزاتکۂ شعرانی پنج تہر انت (محمد خان، سال ندارد)

1- تمثیلی تہرۂ شعر

2- غنائی تہرۂ شعر

3- پہلوانی یا جنگلی تہر ۽ شعر

4- پنت و نصیحت ۽ تہر ۽ شعر

5- ستا ۽ توسیپ یا کہ مدحیہ گوئی ۽ تہر ۽ شعر

ہر زبان ۽ لبز انک ۽ ننگی مڈی شعری تہر آنت۔ بلوچی زبان ۽ ہم کو ہن تریں تہر شاعری آنت۔ اگاں ما پچاریں زانگ بیت کہ پنجیں تہرانی تہا اولی سئیں تہر چوش کہ تمثیلی، غنائی، ۽ پہلوانی شعر کو ہن تر آنت ۽ رندی دوئیں تہر بزراں کہ پنت ۽ نصیحت ۽ مدحیہ گوئی (توسیپ ۽ ستائی) ۽ تہر رند ترا گونگ بو تگ آنت۔

تمثیلی شعری تہا واقعہ نگاری بیت تہنا واقعاتی شعری تہا بیان کنگ بنت۔ شاعر چہ وتی نیم گامی و گیشی نہ کنت دانکہ آئی ۽ یک آسر ۽ انجامے ۽ رسینیت۔ اے رنگیں شعری تہا شاعر یا کہ گوشوک ۽ نام ۽ پدر بو تگ المی نہ آنت، چو کہ گوہر ۽ ہرانی شعری آنت یا دودا ۽ بالاج ۽ شعری آنت کہ آچو اے وڑا بندت بیت (پدا ہمیش، تاکدیم، 38)

ہر چھار مہتراں کانیناں

راجی واجہاں جو انیناں

دودا مے پس ۽ مسکانی

رنگر اہاں مرو چو ٹیناں

دومی غنائی شعری آنت، غنائی شعری تہا شاعر ہما جزبگ ۽ مارشتاں وشی ۽ شادہ، غم ۽ اندوہ، درد ۽ دوراں، وتی شعری تہا ہما وڑا ماریت ۽ چاریت، ہما وڑا بیان کنت۔ ہانی ۽ چو کہ بہشتی حورے ۽ گندیت ۽ دنیا ۽ رستیں، شررنگیاں وتی دل ۽ مراد ۽ آئی ۽ تہا پولیت ۽ آئی ۽ ستا ۽ کنت۔ غنائی شعری تہا عومر ۽ ماہو، شے مرید ۽ ہانی،

شہدادی ماہناز، لہڈی گراناز ۽ عشقیہ شاعری ہم کائنت۔ چریشاں شے مرید ۽ ہانی ۽ شعرانی لہتے گال اے وڑا
انت۔ ہانی گوٹھیت (مری، 1982)

نوداں گوں شمانت انت
بل ات گوارگاں زمیناں
گواراں بنیت زراں سوریناں
اودامکہ ۽ در بندہ
مین ات نوہتاں شے بیگاں
ساہیل اش بہ بنیت نیمروچاں
شے ماں چاکری ہر جان انت
شو میں ہانی ۽ سے روچاں

دومی نیمگا شے مرید گوٹھیت (شاد، 2002)

مکہ ۽ در بندہ کپوت پریاتاں مکن
نالگ ۽ زنگاں گوں منی بالاد ۽ مجن
سر منی شید انت پہ آگندیم گونگ ۽
چاکر ۽ ماڑی ۽ ہمالڈ و کیں گل ۽

گندگ بیت کہ اے شعران کو نہیں بلوچی لبزانک ۽ تھا کہ غنائی شعرانی قدر ۽ کنیلو ہست انت،
مز نہیں کچے ۽ ہست ۽ موجود انت۔ غنائی شعر تہنا عشقی شعران گوٹھنگ نہ بیت۔ ہما در ستیں شعر غنائی انت
کہ آیانی تہماند ہی بزاں نیک راہی جزبگ، وطن دوستی، عشق ۽ کینگ ۽ کست، بڑن ۽ ارمان، گرانیں غنائی
درشان کنگ، ۽ اے دگہ ہمے وڑیں مارشت بیان کنگ بنت۔ بلوچی کو نہیں شعرانی تہا ایشانی بازیں مثال ۽

درور ہست انت۔ چو کہ ملا نور محمد بمبپشتی ۽ سردار علم خان ۽ شعر کہ آئی ۽ تہا شاعر زیاد ہیں غم ۽ اندوہاں بیان کنت۔ بزمان ۽ ارمان کنت، کینگ ۽ کستاں بیان کنان ۽ در آئینیت (مری، 1962)

زری نوداں رواں بہ بے گوں شباب ۽

منی حالاں برات گوں مستطاب ۽

دلوں داغ انت چو سچی سنیں کباب ۽

جگر آزرده انت کارچ گوں قصاب ۽

دگہ جاہے نامداریں شاعر ملا فضل وتی غم ۽ اندوہانی نقشہ ۽ چو اے رنگ ۽ کشیت (شاد، 2002)

شپ کہ چار پاس انت، غم چار قسم ۽ گوں من انت

جزم زاناں کہ گوں دگہ بیچ مرد ۽ نہ بنت

قسمے چہ یعقوبی خیالاتاں زیات تر انت

قسمے چہ گران باریں گراہاں سنگین تر انت

قسمے چہ نوک چہریں فلک تراشاں تیز تر انت

قسمے چہ باد ۽ گرمبکی حوپاں زیات تر انت

اگاں چارگ بہ بیت کو نہیں بلوچی لبرزانک ۽ رنگ رنگیں غنائی شعر ہست انت، پلئے ہما شعر کہ

پہلو اناں گوئینگ انت، آیانی تہا بلوچی لبرزانک گوں سر بلندی ۽ شاہیگانی ۽ گیشتر جلوہ دنت۔ پہلو اناں شعر کہ

مئے پیرینانی جنگی سپت انت کہ چہ آیانی وسیلہ ۽ بامردی، زہم جنی، بور سواری، آیانی زند ۽ جاوڑ ۽ واقعہ، مارا سر

بوئنگ انت، ہمے شعرانی تہا نبشتہ انت۔

حمل جیند کلمتی هوت پر تگیزانی جنگ ۽ شہید کنگ بوت۔ آئی ۽ لہتے شعر چوش انت (پدا ہمیش، تاکدیم

(129)

شما سلاما منی کہیں ماتی ۽ بدیت
 حمل دو بر نیت تئی کلائی دپ ۽
 پہ منی شام ۽ مہلبیس گندیم ۽ مہ دُرش
 پہ منا آپ چما شیر کنڈاں میار
 پہ منی بور ۽ پتگیں رو بنداں مہ رنج
 حمل ۽ مرگ ۽ سئے ۽ چار چیز ۽ گل کنگ،
 یکے گریشگ ۽ شیراں، دومی کو ہی پاچناں
 ۽ سیمی مڑاں بوراش جنگ ۽ تاتنگاں

پہلوانی شعرانی تہا دومی طرز ۽ شعر حیالی انت اشانی تہا شاعر آزاد انت، پہ وتی دل ۽ میل ۽ قصہ آں
 کاریت، اے رنگیں شعراں مذہبی (نیکر ہی) پہلوانی شعر ہم گوشت کنیں چو کہ محمد حنیفہ ۽ شعر انت۔ چارمی
 پنت ۽ نصیحت ۽ شعر چو کہ ملا قاسم مندی ۽ پنت ۽ نصیحت ۽ پنچمی مدحیہ شعر انت، چو کہ ملا عبد النبی ۽ مدحیہ
 شعر، سردار سید خان ۽ ستائش ۽ اے رنگیں شعراں کو نہیں بلوچی لہزنانک انچوسپہ دار ۽ جلوہ ناک کنگ کہ
 آئی ۽ ستائش تو سیپ چہ بیان ۽ ڈن انت۔

شونداٽ:

- هاشمي، سيد ظهور شاه (1986)، بلوچي زبان وادب کي تاريخ: ايڪ جائزه، ڪراچي
 بلوچي سرٽيفڪيٽ ڪورس، (2008) مرتبه، سيد هاشمي ريفرنس لائبريري
 درپشو کيس سهيل، (ملافاضل)، روءِ بند، فقير شاد (2002)، آزاد جمال ديني اڪيڊمي، ڪراچي
 درپشو کيس سهيل تاڪديم 30
 طاھر، محمد خان، (سال ندارد) بلوچي زبان ۽ ٻيو دوم، ڪوئٽه، سال ندارد، تاڪديم 193
 طاھر، محمد خان، تاڪديم 38
 مري، شير محمد (1982)، بلوچي قديم شاعري، ڪوئٽه
 ميراث، روءِ فقير شاد، ڪراچي
 مري، جسٽس خدا بخش (1962)، قديم بلوچي شاعري، ڪوئٽه
 ملافاضل، درپشو کيس سهيل روءِ بند فقير شاد (2002)، ڪراچي
 بلوچ، سردار خان (1967)، تاريخ ادبيات بلوچي، ڪوئٽه
 مري، جسٽس خدا بخش (1962)، قديم بلوچي شاعري، ڪوئٽه
 مري، جسٽس خدا بخش، تاڪديم 129